

Het geheim van de zwevende zetel

Door Maurice de Hond

Voor iemand die zo vaak als ik vanuit de politiek heb gehoord “dit is maar een opiniepeiling, maar op 6 mei weten we de echte uitslag” is het natuurlijk ietwat vermakelijk dat twee weken na de verkiezingsdag de laatste zetel als het ware nog zweeft. In de laatste twee weken is er veel zin en onzin verteld over de oorzaak van deze onzekerheid wie die zetel toekomt en hoe zoiets in de toekomst voorkomen kan worden. En, zoals gebruikelijk, krijgt de computer weer de schuld gegeven. Gezien mijn activiteiten op zowel het terrein van verkiezingen als computers zou ik graag naar aanleiding van de ervaringen van de afgelopen twee weken enige misverstanden willen wegnemen en suggesties willen doen.

Allereerst het wegnemen van een aantal misverstanden naar aanleiding van de publiciteit over deze zwevende zetel. Het feit dat we een nogal bijzondere manier hebben om te berekenen welke partijen de restzetel krijgt (via het systeem van de grootste gemene deler, waardoor in feite de grotere partijen worden bevoordeeld) is ten genen dele de oorzaak van het probleem van de zwevende zetel. Bij elke andere berekeningsmethode zou er ook een situatie kunnen zijn waar maar een paar stemmen het verschil kan betekenen tussen een zetel voor partij A en een zetel voor partij B. Ook in landen waar de zetels op andere manieren worden toegekend aan de partijen dan in Nederland komt het regelmatig voor dat het verschil miniem is met alle gevolgen van dien.

Het is ook niet waar dat het stemmen met stemcomputers, zoals het in veel gemeenten geschiedt, de oorzaak is van het probleem van de zwevende kiezer of er de schuld van is dat de gemeente Gramsbergen aanvankelijk een foute uitslag heeft doorgegeven. Er zijn wel andere redenen waarom de huidige manier van stemmen met stemcomputers in Nederland onzinnig is, maar die hebben niets te maken met de onduidelijkheid over de uitslag. Ik kom hier later op terug.

De oorzaak van het probleem is volledig gelegen in de fouten die er gemaakt kunnen worden bij het tellen van de stemmen in de meer dan 7000 stembureaus in Nederland, het verwerken van die uitslagen binnen de centrale verwerking bij iedere gemeente, en het verwerken van die uitslagen in ieder van de 19 kamerkieskringen en ten slotte het verwerken van die uitslagen bij de Kiesraad. Het is goed om te beseffen dat op de verkiezingsavond zelf er in feite sprake is van een officieuze uitslag. Uitslagen worden per gemeente met grote haast verzameld en dan aan de ANP verkiezingsdienst doorgegeven. In de grotere gemeenten betreft dat honderden stembureaus. Doorgaans is de laatste gemeente zo rond 12 uur 's avond binnen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart jl. waren er echter zowel in Den Haag als in Amsterdam problemen bij de computermatige verwerking van die afzonderlijke uitslagen, zodat de uitslag pas laat in de nacht beschikbaar kwamen.

De volgende dagen vindt echter pas de officiële verwerking van de uitslagen plaats. De procesverbalen per stembureau worden per gemeente verwerkt en worden doorgestuurd naar de Kamerkieskring en die komen uiteindelijk terecht bij de Kiesraad. In dat proces wordt ook vastgesteld of er nog personen via voorkeurstemmen (er waren circa 15000 nodig dit keer) gekozen zijn. Die uitslag wijkt doorgaans wat af van de officieuze die op de verkiezingsdag zelf beschikbaar komt. Maar als het verschil tussen twee partijen enkele duizenden stemmen groot is (zoals doorgaans het geval is) maakt het dus niets uit voor de zetelverdeling. Maar omdat het verschil tussen CDA en VVD zo klein was t.a.v. de toekenning van een restzetel kon iedere fout wel verschil uitmaken. En daarom werd er extra kritisch gezocht naar

fouten op het niveau van de optelling per gemeente. Omdat die gevonden werden begon die laatste zetel tussen CDA en VVD te zweven.

De zetel is nu uiteindelijk toegewezen aan het CDA, maar ik ben ervan overtuigd dat als de beslissing was genomen om echt op het niveau van de afzonderlijke stembureaus te gaan hertellen niet alleen voor CDA en VVD het eindresultaat wat anders zou zijn t.a.v. uitgebrachte stemmen, maar dat dit voor alle partijen zou gelden. En niet 1 of 2 stemmen verschil, maar veel meer dan dat. De controles die tot nu toe zijn uitgevoerd beperkten zich immers tot de optelling van het resultaat per stembureau, maar daarbij werd als het ware aangenomen dat per afzonderlijk stembureau geen fouten zijn gemaakt (hoewel bij het verslag van de commissie die de geloofsbrieven van de kamerleden onderzocht werd gemeld dat er in de stembureaus diverse malen een verschil was tussen het aantal ingeleverde stemkaarten dat men binnen had gekregen en het aantal uitgebrachte stemmen!). Ik denk echter dat de kosten van een dergelijke operatie als te groot werd gezien en dat men aan de andere kant waarschijnlijk bang was voor het mogelijke resultaat. Op deze manier kon men tenminste volstaan een schuldige aan te wijzen (behoudens de computer natuurlijk): de burgermeester van Gramsbergen. Nooit eerder werd er gezegd is een dergelijke fout gemaakt. Een betere zin had moeten zijn: Nooit eerder hebben we naar een dergelijke fout gezocht, want de verschillen waren te groot.

Bij de discussies over het stemmen via de computer wordt m.i. voorbij gegaan aan een interessant gegeven. Waarom doen we het eigenlijk? Doorgaans worden computers gebruikt om te komen tot een bepaalde besparing of omdat bepaalde grootschalige operaties uitgevoerd kunnen worden die men zonder de computer niet had kunnen uitvoeren, omdat het met mensen alleen veel te lang zou duren. Maar als we zien in hoe veel gemeentes de computer in het stembureau wordt gebruikt dan kan ik een glimlach niet onderdrukken.

Op diverse plekken waar computers worden gebruikt heb ik namelijk vastgesteld dat in plaats van de traditionele drie personen achter de tafel om het stemproces te begeleiden er inmiddels een vierde persoon is bijgekomen (doorgaans een jong iemand) die de computer bedient! Een berekening leert dat we dus op die manier per stembureau besparen op het aantal gedrukte stemformulieren (gemiddeld zo'n 1750 stuks) en rode potloden (ik schat gemiddeld 4) en extra kosten maken voor de aanschaf van de computer, het onderhoud, het prepareren voor iedere verkiezing en een extra persoon in het stembureau. Ik ken de kosten niet van ieder van die afzonderlijke posten, maar het zou me verbazen als per afzonderlijk stembureau waar een computer wordt gebruikt de kosten per jaar niet minstens 1000 gulden hoger zijn geworden.

Er is nog een post waar wel een voordeel op wordt behaald. Zonder computer moet men in een stembureau de uitgebrachte stemmen wel handmatig tellen. Dat is een proces dat na sluiting van het stembureau wel even duurt. En dat betekent enerzijds dat de uitslag in die gemeentes wat later binnenkomt en aan de andere kant dat de mensen die het stembureau bemannen later thuiskomen. Dat men dankzij het stemmen per computer eerder thuis is heeft trouwens niet geleid tot het betalen van een lager bedrag voor het bemannen of bevrouwen van het stembureau (m.i. terecht want het geld dat men krijgt voor de aanwezigheid van meer dan 13 uur in een duf lokaaltje in een school of bejaardentehuis is ook niet echt royaal te noemen). Dus ook op dit punt wordt via het inzetten van de computer geen geldelijk gewin gerealiseerd.

Het is de klassieke fout bij het inzetten van computers. Die niet alleen bij de overheid plaats vindt, maar op veel andere plekken ook. Men denkt dat er efficiency voordelen worden behaald, maar als men echt alles zou doorrekenen dan is het vaak niet het geval.

De kracht van computers is juist dat je er dingen mee kunt realiseren die zonder de computer praktisch onmogelijk zijn. Langzamerhand zien we daar, vooral dankzij Internet, steeds meer voorbeelden van. Ik hoop dat dit gedoe met de zwevende zetel niet zozeer zal leiden tot het verbeteren van de administratieve processen op de verkiezingsdag zelf en erna (helpt toch weinig, want het is mensenwerk en de volgende keer is het verschil tussen twee partijen misschien wel meer dan 5000 zetels en dan maakt het helemaal niets uit). Veel beter zou het zijn te bekijken hoe het steeds grotere aantal computers dat de kiezers bezit (met een verwachte sterke stijging naar de toekomst toe) een rol kan gaan spelen bij de uitvoering van het democratisch proces en de betrokkenheid van de kiezers. We zijn blijkbaar vergeten dat dit keer 27% van de kiezers niet is opgekomen met een duidelijke oververtegenwoordiging van jongeren. (En als die wel waren gekomen waren er nog wel meer zetels op andere plaatsen terechtgekomen). Terwijl voor de andere verkiezingen de opkomst op vele plekken langzamerhand ruim onder de 50% daalt. Het op een creatieve manier inzetten van de computer op die plek zal gegarandeerd meer rendement opleveren dan de wijze waarop we dat tot nu toe doen.